

Zorg, zorgelijk, zorgwekkend?

ITEKE WEEDA

Een cruciale ontwikkeling in de relaties tussen man en vrouw, in de relaties tussen mensen, is toch wel dat de individuele zelfstandigheid zowel hoger wordt gewaardeerd als in de praktijk van steeds groter belang wordt. Daarmee verweven zien we de ontwikkelingen in gezin en andere leefvormen. Het gesloten, naar binnen gerichte gezinstype met een duidelijke taakverdeling – zij de huiselijke zorg, hij de kostwinner veelal buitenshuis – maakt geleidelijk plaats voor een nieuw gezinstype. De kenmerken van dit nieuwe, opener gezinstype zijn een meer individuele opstelling van de leden naar buiten, onder andere zich uitend in het onderhouden van persoonlijke vriendschappen en een taakverdeling, waarbij beide volwassenen zorg- en economische taken hebben. Naarmate dit gezinstype zich verder ontwikkelt, worden contacten met zelfverkozen vrienden belangrijker. Het gezin komt minder centraal te staan. Er kan dan een geleidelijke overgang plaatsvinden naar een individueel leven vanuit vriendschapsnetwerken. Dit is geen "toekomstmuziek" want velen leven in bepaalde levensfasen reeds zo en een vergrijzende samenleving moet er rekening mee houden, dat deze leefvorm verder gaat toeneemen.

Het is wel zeker, dat het kleine gesloten gezin met de rigide taakverdeling tussen man en vrouw voor de organisatie van de samenleving een bijzonder kwetsbare eenheid is. Kwetsbaar, in de zin dat als er iets fout gaat (ziekte, dood, relatieproblemen, scheiding, probleemkinderen, e.d.) de samenleving rechtstreeks de rekening gepresenteerd krijgt. Er is geen buffer van relaties om de eerste problemen te helpen opvangen. Die verzorgingsstaat en die betaalde, maatschappelijke zorg zijn dus voorwaarden voor het redelijk functioneren van een samenleving met veel van dergelijke gezinnen.

Nieuwe ideeën over uitwisselen van zorg tussen meer mensen zullen moeten steunen op een actief beleid vanuit de overheid. Allereerst moeten mogelijkheden via betaalde krachten zichtbaar worden gemaakt (buurthuiswerk, bejaardenwerk, sociaal-cultureelwerk i.h.a.). Voorts moet via het onderwijs het belang van deze sector worden bekrachtigd. Opmerkelijk is het dan, dat onder het luide filosoferen over een zorgzame samenleving Brinkman (zorg nu reeds uit de betaalde sfeer) en ook Deetman/Ginjaar-Maas (zorg niet onderwezen op scholen) een averechts effect (willen?) bewerkstelligen. Juist nu de effecten van de vergrijzing in zicht komen, worden we vanuit het beleid niet op weg geholpen naar een meer zorgzame samenleving, maar eerder naar een zorg-loze. Dit is afbraakbeleid, juist omdat ook die samenleving met allerlei maatregelen het gesloten gezin tot hoeksteen had gebombardeerd. Nieuwe ontwikkelingen rond leefvormen moeten eerst een grotere massaliteit kunnen krijgen, alvorens verwacht mag worden, dat de verzorgingsstaat kan overgaan in een meer zorgzame samenleving. Het door Brinkman gepropageerde "nieuwe sociale élan" lijkt in de huidige situatie nog wel erg sterk op de alom bekende plicht tot zelfopoffering voor vrouwen. Dat laatste willen we echter doorbreken, zonder de onderlinge zorg het kind van de rekening te laten worden.

Ideaalbeelden voor de toekomst

In het boekje "Over Liefde Gesproken" onderscheid ik een vijftal ideaalbeelden over relaties tussen mannen en vrouwen, over de kijk op "mannelijkheid" en "vrouwelijkheid" in de toekomst. Alle vijf hebben ze hun consequenties voor het al dan niet opnemen van een vak Verzoeking in het onderwijs voor jongens en/of meisjes. Voor actievoerders en beleidsmakers is het nut-

tig deze relatie tussen toekomstideaal en consequenties te kennen, omdat het (onbewust) de discussie kleurt. Hierna worden de vijf ideaalbeelden met de consequenties voor het opnemen van Verzorging in het onderwijs behandeld. De begrippen "mannelijk" en "vrouwelijk" hebben hun betekenis, cultureel bepaalde betekenis van enerzijds rationeel, actief, creatief, wilskrachtig, arbeidend en anderzijds emotioneel, intuïtief, liefdevol-zorgend, passief.

1. *Het ideaal van de emancipatie in "mannelijke" richting.*

De achterstanden van vrouwen op mannen moeten ingehaald worden. In feite wordt gezegd dat vrouwen moeten worden toegelaten in de superieure mannenwereld van het openbare leven. Bij deze kijk op de toekomst daalt de status van het zorgwerk en van het verzorgen van kinderen. Verzorging hoeft derhalve geen vak te zijn op scholen, zoiets leer je vanzelf wel. Het is belangrijker voor de emancipatie, dat meisjes wiskunde leren (vgl. Ginjaar-Maas).

2. *Het ideaal van de emancipatie in "vrouwelijke" richting.*

Het vrouwelijke is in feite het superieure; de oerband met de natuur is wezenlijk. Mannen moeten vrouwen volgen om echt mens te worden. Macht moet minder belangrijk worden en de band van volwassenen met kinderen moet meer centraal komen te staan. Er is bij uitstek een nadruk op zorg en genieten; beide hebben een hoge status. Het vak Verzorging heeft vanuit deze visie beschouwd een hoge prioriteit in het onderwijs.

3. *Het ideaal van de ontwikkeling van het nieuwe c.q. werkelijke mannelijke en vrouwelijke.*

Er bestaat onzekerheid, wat die ware mannelijkheid en vrouwelijkheid precies zullen gaan inhouden, maar ze moeten beide de kans krijgen naar buiten te komen. Er is respect voor de vrouwelijke traditie. Er is daardoor beslist een positieve aandacht voor de zorg, waarbij nog in het midden wordt gelaten of vrouwen daar van nature al dan niet beter in zijn. Het vak Verzorging heeft geen directe prioriteit (evenmin als Techniek).

4. *Het ideaal van de geïndividualiseerde emancipatie.*

Ieder mens wordt als uniek beschouwd, los

van het geslacht. Er zijn grote verschillen tussen mannen onderling en tussen vrouwen onderling, die nu door de sekspecifieke socialisering worden verdoezeld. Die verschillen moeten de kans krijgen. Het is daarvoor noodzakelijk dat allerlei activiteiten een gelijke status hebben. Omdat het vrouwelijke werk traditioneel een lage status heeft, is het nodig dit hoger te gaan waarderen. Er wordt gesproken over een feminisering van de cultuur, waarbij de onderlinge- en zelfzorg, juist ook voor mannen, in status toenemen. Daarom moet het vak Verzorging via scholen aan status winnen en aan jongens en meisjes gedoceerd worden.

5. *Ideaal van de emancipatie in geïntegreerd "mannelijke" en "vrouwelijke" richting.*

Mannen en vrouwen worden beide als geamputeerd beschouwd. Gesproken wordt over een toekomst met "de nieuwe mens", bij wie het mannelijke en het vrouwelijke evenwichtig samengaan. Het gaat om een transformatie van mannen en van vrouwen tot androgyne mensen. Mannen dienen het vrouwelijke in zichzelf te ontdekken; vrouwen het mannelijke. Het verplichte samengaan van deze polen, die nu nog zo scheef over de geslachten verdeeld zijn, leidt ertoe dat het vooreerst belangrijk is, dat jongens het vak Verzorging op school gedoceerd krijgen en meisjes het vak Techniek.

Het vak Verzorging

De meest gangbare emancipatie-visie op dit moment is wellicht de onder 4 genoemde.

Het gevaar van de eerste moet echter beslist niet onderschat worden, want deze mensen hebben wél de emancipatie hoog in het vaandel staan. Men heeft het zelf ver geschopt en laat de zorg, al neerkijkend erop, graag aan anderen over. Daarnaast is het overigens belangrijk te realiseren, dat velen überhaupt geen emancipatie toekomstvisie hebben, omdat ze best tevreden zijn met de huidige inzichten en verdelingen. Met al deze verschillende zienswijzen heeft men te maken, als het vak Verzorging bepleit wordt voor het onderwijs. Los van deze ideaalstellingen heeft echter het leer-gebied Verzorging een groot maatschappelijk belang in de huidige ontwikkelingen, wat in de inleiding van dit stuk naar voren is

gebr
bela
zijn.

We
het
men
wor
het
ling
arbe
en b
vak
der)
in d
ema
voor
jong
op z
meis
terw
grot
meli
het
Wat
en n
den
te n
ders
com
zijn
dat
geë
hed
publ
tege
vers
den
of h
den
spar
niet
alge
doer
Een
eens
grot
xe,
aan
eige
ren
vera
gen.
wez
onze
"oef
ven.
de

chillen
n vrou-
especi-
ld. Die
Het is
ctivitei-
dat het
ge staa-
e gaan
een fe-
bij de
r man-
oet het
us win-
oceerd

geïnte-
e" rich-

de als
proken
nieuwe
t vrou-
et gaat
en van
annen
ontdek-
erplich-
nu nog
eld zijn,
grijk is,
school
k Tech-

e op dit
emde.
ter bet-
t deze
e hoog
zelf ver-
kijkend
naast is
en, dat
e toe-
vreden
rdelin-
swijzen
zorging
os van
et leer-
happe-
lingen,
oren is

uari 1987

gebracht. En juist voor dit maatschappelijke belang behoren beleidsmakers gevoelig te zijn.

We kunnen gerust stellen dat Verzorging het belangrijkste basis leergebied is voor mensen. Twee zaken moeten dan in het oog worden gehouden. Als eerste de *status* van het werk en als tweede de *feitelijke (onderlinge) zorg*. Tot nog toe wordt de status van arbeid in hoge mate bepaald door opleiding en betaling. De suggestie, dat een ieder een vak als Verzorging wel thuis (van de moeder) leert, doet afbreuk aan het belang dat in de huidige tijd gehecht wordt aan de emancipatie van meisjes en heeft geen oog voor de achterblijvende emancipatie van jongens. Gevolg is, dat de sociale controle op zorgactiviteiten, die er tenminste tussen meisjes en vrouwen nog was, vermindert, terwijl het aandeel van mannen nauwelijks groter wordt. Dit is gevaarlijk voor de lichamelijke en geestelijke volksgezondheid in het algemeen.

Wat de feitelijke situatie betreft: gezinnen en moeders kunnen niet meer in staat worden geacht de overdracht exclusief ter hand te nemen. Kleine gezinnen, werkende moeders, éénoudergezinnen én een groeiende complexiteit van het leergebied Verzorging zijn hier oorzaken van. Daarbij komt nog, dat het gezinsklimaat niet steeds het meest geëigende zal zijn deze kennis en vaardigheden over te dragen. Niet zelden maken pubers een fase door van zich afzetten tegen de ouders. Het is dan wel een groot verschil of iets op school geleerd moet worden voor een cijfer en een examen, dan wel of het van een moeder geleerd moet worden met wie de puber een nauwe, maar gespannen relatie heeft. Al met al mag dus niet verwacht worden, dat kinderen in het algemeen de benodigde kennis thuis op doen; jongens zeer zeker niet.

Een belangrijk instituut dat met dit al eveneens wordt overgeslagen, is de "peer-group". Het is bekend, dat in onze complexe, industriële samenleving de peer-group aan belang heeft gewonnen. Juist in de eigen tienerleeftijdscategorie leren jongeren nieuwe verwachtingen kennen, nieuwe verantwoordelijkheden, nieuwe gedragingen. De uitwisseling in de peer-group is een wezenlijk onderdeel van de socialisering in onze Westerse samenleving. Het is een "oefenterrein" voor het latere volwassen leven. De school draagt in hoge mate bij tot de vorming van de peer-group. Wat op

school niet aan de orde komt, wat geen traditie heeft in de contacten tussen jongeren, valt gemakkelijk buiten het gezichtsveld. Verzorging blijft daarmee onzichtbaar, vooral voor jongens. Hun traditioneel sterke kanten (techniek, wiskunde, rationeel denken) kunnen ze vanuit een zekere superioriteit overdragen op meisjes. Het partiële denken wint het in aandacht en status van het contextuele denken. Dat is eenzijdig en vanuit mijn visie slecht voor de emancipatie van mannen en vrouwen. Een groter evenwicht in uitwisseling van leerervaringen tussen jongens en meisjes moet voor een toekomstige samenleving belangrijk worden geacht.

Samenvattend kan worden gesteld dat het leergebied Verzorging in de schoolse opvoeding thuishoort om:

- de status van het werk te verhogen,
 - de breedte van het werk te leren kennen,
 - uitwisselen van kennis en ideeën over zorg-zaken tussen kinderen in de peer-group te bevorderen,
 - meisjes meer status te geven door hun door de socialisering gegroeide specifieke kennis en vaardigheden over te kunnen dragen op jongens, de ontwikkeling van een verzorgingsstaat naar een meer zorgzame samenleving te helpen bevorderen.
- Een samenleving zonder een gerichte aandacht voor de (onderlinge) zorg wordt zorgwekkend; van Verzorging in het onderwijs mag echter een zorg wekkende invloed worden verwacht. De keuze is aan de beleidsmakers.

Auteur

Prof. dr. ir. C. J. Weeda, buitengewoon hoogleraar Vrouwenemancipatie Vraagstukken, RU Groningen. Zij schreef o.a. het boekje: "Over Liefde Gesproken", De Haan, Houten, 1986.